

8. FEJEZET

GAZDASÁGI ÉS PÉNZÜGYI NEMZETKÖZI SZERVEZETEK

Egy globális világnak a nemzetközi gazdasági és pénzügyi szervezetek is természetes velejárói. Ugyanakkor, sokszor ezek a szervezetek segítik elő a globalizáció erősödését. Ezekről a szervezetekről naponta hallani a médiában: „Az IMF Venezuela megmentésére készül, de nem fogják hagyni...”, „Mélyponton az olajár: hamarosan újra beavatkozhat az OPEC” vagy „Az IMF és a szobalányok”¹.

A nemzetközi gazdasági és pénzügyi szervezetek nagy része a tagok által kötött többoldalú nemzetközi szerződésekként jött létre, és rendelkezik nemzetközi jogi személyiséggel.² Némely szervezetnél bizonyos feltételekhez van kötve a tagság, és a tagoknak több kategóriája is létezhet: teljes jogú tagok, alapító tagok, társult tagok, részleges tagság, megfigyelők stb. Az OPEC jó példa erre, ahol az alapító tagok speciális vétőjoggal rendelkeznek, de vannak megfigyelő tagok is.

A nemzetközi gazdasági és pénzügyi szervezeteket, attól függően, hogy milyen céllal hozták őket létre, több kategóriába sorolhatjuk:³

- általános nemzetközi szervezetek, amelyek többek között gazdasági kérdésekkel is foglalkoznak (pl. ENSZ, mellyel a 7. fejezet foglalkozik),
- szakosodott nemzetközi gazdasági szervezetek, melyek lehetnek:
 - pénzügyi (IMF, IBRD),
 - beruházási (MIGA, ICSID),
 - kereskedelmi (WTO),
 - termelést és exportot elősegítő (OPEC),
 - ipari együttműködést elősegítő,
 - mezőgazdasági együttműködést elősegítő szervezetek,
 - általános gazdasági (OECD),
 - gazdasági integráció céljából létrehozott (pl. NAFTA).

Ebben a fejezetben csak az általunk legfontosabbnak tartott szervezetekkel foglalkozunk.

8.1. SZAKOSODOTT NEMZETKÖZI GAZDASÁGI SZERVEZETEK

8.1.1. NEMZETKÖZI VALUTAALAP

A **Nemzetközi Valutaalap** (*International Monetary Fund* – IMF) létrehozásának szükségessége a Bretton Woods-i konferencián merült fel 1944-ben, elsősorban azért, hogy a **nemzetközi pénzügyi rendszer stabilitását biztosítsa**. Emellett a céljai közé tartozik még a nemzetközi pénzügyi együttműködés előmozdítása, a nemzetközi kereskedelem kiegyensúlyozott fejlődésének elősegítése, a multilaterális fizetési rendszer létrehozásának elősegítése, a fizetőeszközök stabilitásának biztosítása, valamint a fize-

¹ Portfolio www.portfolio.hu/gazdasag/az-imf-es-a-szobalanyok.149745.html

² Bruhács professzor szerint nemzetközi szervezetek jogalanyiságát kifejezetten elismerhetik az adott szervezetet alapító szerződések (EU, WTO), de a jogalanyiságot kifejezetten deklaráló rendelkezés nélkül is nemzetközi jogalannak minősül az a nemzetközi szervezet, melynek alapító szerződése olyan jogokat és kötelezettségeket ad számára, melyből nemzetközi jogalanyisága levezethető (ENSZ és szakosított intézmények). Forrás: BRUHÁCS 2014.

³ VOITOVICH 1995, 21 o.

tési mérleg problémákkal rendelkező tagok számára hitelek biztosítása.⁴ Ez utóbbi segítséget jelenthet a bajba jutott (pl. túlköltekezett) országoknak, amíg megerősítik a tartalékaikat és stabilizálják a hazai valutájukat. Ehhez hozzátartozik az is, hogy az IMF figyeli a tagországok gazdaságait, és szükség esetén tanácsokat ad, programokat dolgoz ki a gazdasági válságba jutott tagoknak.⁵

A Nemzetközi Valutaalapnak jelenleg 189 tagja van,⁶ beleértve hazánkat is,⁷ tehát néhány kivétellel, a világ minden országa tagja. Székhelye Washington városban található. Az IMF-et egy Ügyvezető Igazgató irányítja, aki egyben a Végrehajtó Bizottság Elnöke is. Az IMF Végrehajtó Bizottsága nevezi ki öt évre. Fontos szabály, hogy ellentétben az Egyesült Nemzetek Szervezetével, ahol minden tagnak egy szavazata van, itt a szavazatok kvótákhoz vannak kötve, azaz a gazdaságilag erős országok, akik többet fizetnek be, több szavazattal rendelkeznek a szervezetben. Ugyanígy, a hitelnyújtásokhoz szükséges pénzt is a tagok biztosítják a kvótabefizetéseken keresztül.⁸

A Nemzetközi Valutaalap 1969-ben létrehozott egy nemzetközi tartalék aktívumot (pénznemet) **Különleges Lehívási Jogok** (*Special Drawing Rights* – SDR) névvel. Eredetileg 0.888671 gramm aranynak felelt meg egy SDR értéke, azaz abban az időben egy dollárt ért. Azonban a Bretton Woods-i rendszer összeomlását követően a hetvenes évek elején ezt felváltotta egy valutakosár, amelyet ötvenente felülvizsgálnak. Jelenleg ebbe a kosárba a következő valuták tartoznak: USA dollár (41.73%), Euró (30.93%), kínai juan (8.33%), japán jen (8.09%) és angol font (10.93%).⁹

Az arany árfolyamának változása az utóbbi évtizedekben

Ezzel kapcsolatban érdekes megvizsgálni, hogyan változott azóta az arany árfolyama a dollárhoz képest. A lenti grafikonon egy troy uncia arany, azaz 31.1 gramm, dollárban kifejezett árváltozása látható az elmúlt ötven évben. A 2008-as nagy gazdasági válságot követő államadósság-válság miatt 2011-ben egy troy uncia ára elérte az 1900 USA dollárt is. A Nemzetközi Valutaalap igen komoly, 90 millió troy uncias aranytartalékkal rendelkezik.¹⁰

Az arany árának változása 1970-2015 között (1 uncia/USD)

Forrás: World Gold Charts

⁴ International Monetary Fund (IMF) www.imf.org

⁵ Uo.

⁶ Uo.

⁷ 1982. évi 6. törvényerejű rendelet a Nemzetközi Valuta Alap alapokmányának kihirdetéséről.

⁸ International Monetary Fund (IMF) www.imf.org

⁹ Uo.

¹⁰ Uo.

Ugyanakkor, azt is meg kell említeni, hogy már a 2008-as nagy gazdasági világválságot megelőzően is többen kritizálták az IMF-et, hogy a fejlett nyugati országok érdekében rákényszeríti a fejlődő országokra a liberális gazdaságpolitikát, amely tönkreteszi a még nem versenyképes gazdaságukat, vagy hogy hitelgaranciáival arra buzdítja őket, hogy eladósodjanak.¹¹ A nagy válságot követően pedig főleg azért kritizálták az IMF-et, hogy az elmúlt évtizedekben politikájával csak növelte a társadalmi egyenlőtlenségeket, és ezzel a társadalmi feszültségeket.

Görögország esete

A Nemzetközi Valutaalap egyik legnagyobb „ügyfele” Görögország. Az ország a 2008-as gazdasági világválságot követő években az államcsőd közelébe került, amelyből többek között az IMF által nyújtott hitelnek köszönhetően sikerült ideiglenesen kimenekülnie. A görög válságnak több oka is van. Néhány fontosabbat azért érdemes megemlíteni. Az egyik a korrupció: például olvasni lehetett róla, hogy az elhunytak hozzátartozói nem jelentették be a halálesetet, és továbbra is felvették az elhunyt nyugdíját, vagy, hogy a közalkalmazottak azért kaptak bónuszt, hogy időben beérnek a munkahelyükre.¹² De a korrupcióhoz sorolhatunk olyan problémákat is, mint a nem hatékony adóbeszedés, vagy a kormányzati korrupció kérdése. Egy másik oka az adósságválságnak, hogy amikor Görögország az euróövezet tagjává vált, akkor a görögöket nemzetközi hitelezők elkezdték szinte ugyanolyan kedvező kamatokkal hitelezni mint más, erős gazdasággal rendelkező euróövezetbeli országokat, arra számítva, hogy ha baj lesz, akkor a többi tagállam majd úgyis kisegíti őket. A görögök pedig maximálisan kihasználták az olcsó hitelfelvétel lehetőségét, azaz jócskán eladósodtak. Ugyanakkor, a görögök legtöbbször arra szoktak hivatkozni, hogy az euróövezethez tartozás miatt nem tudják a saját valuta leértékelésével ösztönözni az exportot, és ez tette tönkre a gazdaságukat az utóbbi években. Ez elméletileg úgy működik, hogy az ország a saját valutáját lassan (ún. csúszó leértékelést alkalmazva) leértékeli. A hazai termelő, amikor előállítja a terméket, a munkásokat, alapanyagot, energiát, ami az előállításához szükséges, hazai valutában fizeti ki a hó végén. Tehát ha hó elején elkészül a termék (pl. Túró Rudi), amikor 1 eurót 300 forintért vált a Nemzeti Bank, és ezt a terméket a gyártó eladja (exportálja) külföldre például darabját 1 euróért, amikor hó végén az így kapott eurókat beváltja forintra (amikor a csúszó leértékelésnek köszönhetően például 1 euróért már 310 forintot fizet a Nemzeti Bank), akkor ez ösztönözni fogja, hogy exportra termeljen, ugyanis, mint azt említettük, az előállítás kapcsolatos költségeket főleg forintban kell kifizetnie a hó végén. Görögország példája ugyanakkor jól szemlélteti, hogy nem lehet egyszerre élvezni egy valutaunióval járó előnyöket (pl. olcsó hitel), és panaszkodni azért, hogy nem avatkozhatunk be monetáris eszközökkel a gazdaságba az exportösztönzés érdekében.

8.1.2. VILÁGBANK CSOPORT¹³

A **Világbank**ról egy fiatal jogásznak rendszerint egy olyan nemzetközi intézmény jut eszébe, ahol jól lehet keresni. Ezt a *Wikileaks* által kiszivároztatott dokumentumok is alátámasztják. Ázsia egyik leggazegényebb országában, Kelet-Timorban, egy Világbank által fizetett külföldi kormánytanácsadó évi 219.765. – dollárt keresett 2008-ban.¹⁴

¹¹ Harvard University https://scholar.harvard.edu/barro/files/98_1207_imf_bw.pdf

¹² Napi.hu 2011. június 6. www.napi.hu/nemzetkozi_gazdasag/itt_az_uj_nyugdijbotrany_gorog_halottak_ezrei_kapnak_jarandosagot.485613.html

¹³ World Bank Group www.worldbank.org

¹⁴ Wikileaks https://wikileaks.org/wiki/East_Timorese_go_begging_as_foreign_advisers_rake_it_in:_World_Bank_file_on_Ines_Almeida,_2008

A **Világbank Csoport** (*World Bank Group*) öt nemzetközi intézményből áll, melyek közül az utolsó kettővel részletesebben is foglalkozunk. Ezek a következők:

- Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank (*International Bank for Reconstruction and Development – IBRD*), amely főleg fejlődő országok kormányainak nyújt kölcsönöket.
- Nemzetközi Fejlesztési Társulás (*International Development Association – IDA*), amely a leg-szegényebb országok kormányainak nyújt kamatmentes hiteleket. Az IBRD és az IDA együtt alkotják a Világbankot a Világbank Csoporton belül.
- Nemzetközi Pénzügyi Társaság (*International Finance Corporation – IFC*) egy nemzetközi fejlesztési intézmény, amely a fejlődő országok magánszektorára koncentrál. Beruházásokat pénz, valamint tanácsokkal látja el a magánszektor szereplőit.
- Nemzetközi Beruházásbiztosítási Ügynökség (MIGA)
- Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központja (ICSID)

Nemzetközi Beruházásbiztosítási Ügynökség

A külföldi közvetlen beruházások gyors terjedésének a múlt század második felében az egyik legnagyobb akadálya az volt, hogy főleg a fejlődő országokban nagy volt a nem kereskedelmi kockázat (pl. kisajátítás, a helyi valuta átváltásának korlátozása, vagy a háborúskodás). Ezért 1985-ben megkötött, és 1988-ban hatályba lépő Szöuli Egyezményvel hozták létre a Nemzetközi Beruházásbiztosítási Ügynökséget, röviden a **MIGA-t** (*Multilateral Investment Guarantee Agency*), szintén washingtoni székhellyel, azzal a céllal, hogy a fejlődő országokban előmozdítsa a **külföldi beruházások** növekedését a külföldi beruházók és hitelezők nem kereskedelmi kockázatának biztosításával. Az IBRD tagállamok csatlakozhatnak részes államként, amit hazánk is megtett.¹⁵

A MIGA honlapján a célok között szerepel a fejlődő országok gazdasági növekedésének segítése, a szegénység csökkentése és az emberek életének jobbá tétele. Amióta létrehozták, több mint 28 milliárd dollár értékben bocsátott ki **beruházás biztosítást**. Adóntéshozatalnál a kvótaelv érvényesül, ami azt jelenti, hogy annak van a legtöbb szavazata a döntéshozatalnál, aki a legtöbb pénzt adja a szervezet költségvetésébe.¹⁶

Azt fontos megemlíteni, hogy biztosítást csak a tagállamokban honos jogi személyek és azok állampolgárai köthetnek, és csak a külföldön eszközölt beruházások tekintetében. Ha bekövetkezik a biztosítási esemény (pl. kisajátítják a beruházást), akkor a MIGA (feltéve, hogy fennállnak a feltételek) kifizeti a biztosított részére a kártalanítást, és ezt követően a kártalanítottnak a fogadó állammal szemben fennálló igénye átszáll a MIGA-ra, ami sok fejfájástól szabadítja meg a biztosítottat.¹⁷

Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központja

A Központot, közismert nevén az **ICSID-et** (*International Centre for Settlement of Investment Disputes – ICSID*) a Washingtoni Egyezmény (*Convention on the Settlement of Investment Disputes between States and Nationals of Other States*) hozta létre 1965-ben azzal a céllal, hogy fórumot teremtsen a szerződő államok és más szerződő államok természetes és jogi személyei közötti **beruházási vitákkal kapcsolatos békéltetésre és választottbíráskodásra**¹⁸. Az ICSID-nek jelenleg 162 tagja van,¹⁹ köztük hazánk is.²⁰

¹⁵ 1989. évi 7. törvényerejű rendelettel a Nemzetközi Beruházásbiztosítási Ügynökség létrehozásáról szóló, Szöulban, 1985. október 11-én kelt Egyezmény kihirdetéséről.

¹⁶ Multilateral Investment Guarantee Agency (MIGA) www.miga.org

¹⁷ Vörös 2004, 150 o.

¹⁸ A magyar választottbírói törvény (2017. évi LX.) a következőképpen definiálja a választottbíráskodást: kereskedelmi jogviszonyokban felmerült jogvitáknak állami bírósági peres eljárás helyett a felek által választott eljárásban történő eldöntése, akár eseti, akár állandó választottbírói intézmény folytatja le az eljárást.

¹⁹ International Centre for Settlement of Investment Disputes (ICSID) <https://icsid.worldbank.org/en/Pages/about/Database-of-Member-States.aspx>

²⁰ 1987. évi 27. törvényerejű rendelet az Államok és más államok természetes és jogi személyei közötti beruházási viták rendezéséről szóló, Washingtonban, 1965. március 18-án kelt Egyezmény kihirdetéséről. Az ICSID előtti magyar ügyek elemzését lásd NAGY 2017a, 291-310 o.

A szervezet székhelye a Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank központi irodájában található Washingtonban, és a szervezet rendelkezik nemzetközi jogi személyiséggel.

A szervezetéről annyit kell tudni, hogy a legfőbb döntéshozó szerve az Igazgatói Tanács, amelybe minden szerződő állam egy-egy tagot delegál. A fent már említett Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank Elnöke hivatalból látja el az Igazgatói Tanács Elnöki tisztét. Az ICSID-nek van Titkársága, amely az adminisztratív teendőket látja el, és amelyet az ICSID-et képviselő Főtitkár vezet. Ezeken kívül, az ICSID Egyezmény rendelkezik ún. békéltetők és választottbírók paneljének felállításáról. Minden tag-állam jogosult mindegyik panelbe négy-négy szakképzett személyt jelölni (ezek nem kell feltétlenül, hogy saját állampolgárok legyenek). Ezen felül az Elnök tíz-tíz személyt nevezhet ki mindkét panelbe. A panelekbe kinevezett személyeknek különböző állampolgárságúaknak kell lenniük, valamint feltétel még, hogy a jog, a kereskedelem, az ipar vagy a pénzügyek területén elismert szaktudással rendelkezzenek, és képesek legyenek elfogulatlanul ítélni. Különösen fontos a jog területén való jártasság a választottbírók paneljébe tartozó személyeknél. Az Elnök, a panelekbe való kinevezés során figyelembe veszi továbbá azt is, hogy a panelekben biztosítva legyen a világ fő jogrendszereinek képviselete. A paneltagok hatéves, megújítható időtartamokon át teljesítenek szolgálatot.²¹

Az ICSID **joghatósága** kiterjed minden olyan beruházásból közvetlenül keletkező jogvitára, amely egyik szerződő állam (vagy ezen szerződő állam bármely olyan alárendelt szerve vagy ügynöksége) és egy másik szerződő állam természetes és jogi személyei között jött létre, amennyiben a vitában álló felek írásban hozzájárulnak a jogvitának az ICSID elé terjesztéséhez. Amennyiben a felek hozzájárulásukat adták, azt egyik fél sem vonhatja vissza egyoldalúan. Ilyen hozzájárulást a beruházást fogadó ország rendszerint kétoldalú beruházásvédelmi egyezményben szokott adni, vagy külön, egyedi beruházási szerződésben, ami a befektetőkkel köt jelentősebb beruházások során. A feleknek az Egyezmény szerinti választottbíráskodásnak való alávetése – ellenkező kikötés hiányában – olyan hozzájárulásnak minősül, amely minden más jogorvoslati utat kizár (tehát nem fordulhatnak például nemzeti bíróságukhoz).²²

Mint ahogy arról már szó volt, **kétféle eljárást** lehet kezdeményezni az ICSID-nél: békéltetőit és választottbírósiságit. Mindkét eljárást bármely szerződő állam vagy egy szerződő állam bármely természetes vagy jogi személye kezdeményezheti írásban. A kérelemnek tartalmaznia kell a jogvitában szereplő kérdésekre vonatkozó információt, a felek azonosítását és hozzájárulásukat a békéltetéshez. **Békéltető eljárás** esetén az ICSID, a kérelem beérkezését követően felállít egy békéltető bizottságot, amely a felek megállapodása szerint, páratlan számú békéltetőből áll. Magát az eljárást illetően, az ICSID-nek van egy Békéltetési Eljárási Szabályzata,²³ de a lényeg, hogy a békéltető bizottság kötelessége, hogy tisztázza a felek közötti vita jogkérdéseit, és törekedjen a felek közötti, kölcsönösen elfogadható feltételeken alapuló megállapodás megtalálására. Azt még fontos megjegyezni, hogy a békéltető eljárásban résztvevő felek a későbbiekben más eljárásban nem hivatkozhatnak a másik fél által kifejtett nézetekre, megállapításokra, elismerésekre vagy egyezségi ajánlatokra.²⁴

²¹ International Centre for Settlement of Investment Disputes (ICSID) <http://icsidfiles.worldbank.org/ICSID/ICSID/StaticFiles/basicdoc/main-eng.htm>; 1987. évi 27. törvényerejű rendelet az Államok és más államok természetes és jogi személyei közötti beruházási viták rendezéséről szóló, Washingtonban, 1965. március 18-án kelt Egyezmény kihirdetéséről.

²² Uo.

²³ International Centre for Settlement of Investment Disputes (ICSID) <http://icsidfiles.worldbank.org/ICSID/ICSID/StaticFiles/basicdoc/partE.htm>

²⁴ International Centre for Settlement of Investment Disputes (ICSID) <http://icsidfiles.worldbank.org/ICSID/ICSID/StaticFiles/basicdoc/main-eng.htm>, 1987. évi 27. törvényerejű rendelet az Államok és más államok természetes és jogi személyei közötti beruházási viták rendezéséről szóló, Washingtonban, 1965. március 18-án kelt Egyezmény kihirdetéséről.

Egyáltalán nem veszélytelen dolog nemzetközi választottbírónak lenni. Például, az 1981-ben létrehozott hágai székhelyű Iráni-Amerikai Választottbíróóság, amely az új iráni hatalom által kisajátított külföldi beruházásokkal kapcsolatos kártalanítási követeléseket tárgyalta, egyik tárgyalásán két iráni választottbíró nekiesett, és agyba-főbe verte norvég kollégájukat.²⁵ Egy másik esetben, az indonéz kormány elrabolta a saját maga által jelölt választottbírókat, hogy ezzel is akadályozza az eljárást.²⁶ De már olyan is előfordult, hogy bebörtönözték, halálosan megfenyegették, vagy megölték egy nemzetközi választottbíróóság tagját.²⁷

Választottbíróági eljárás kezdeményezése esetén az ICSID felállít egy választottbíróági panelt. Ez a panel vagy egyetlen választottbíróból, vagy a felek megállapodása szerinti páratlan számú választottbíróból áll. Ha a felek nem állapodnak meg a választottbírók számában és kijelölésük módjában, a panel három választottbíróból áll, akik közül egyet-egyet a felek jelölnek ki, míg egy harmadikat, aki a panel elnöke, a felek megállapodása útján kell kijelölni. Ha a panel nem alakult meg azt a napot követő 90 napon belül, amelyen a Főtitkár a kérelem nyilvántartásba vételéről szóló értesítést megküldte a másik félnek, akkor az ICSID Elnöke bármelyik fél kérelmére kijelöli a még ki nem jelölt választottbírókat vagy bírókat. A választottbíróóság hivatalból vizsgálja hatáskörét (azaz, hogy joga van-e eljárni az adott ügyben). Az anyagi jogot (tehát azon normák összességét, amelyek meghatározzák a jogalanyok jogait és kötelezettségeit) illetően a felek szabadon megállapodhatnak. Ilyen megállapodás hiányában a választottbíróóság a beruházást fogadó állam jogát alkalmazza (ideértve a kollíziós nemzetközi magánjogi szabályokat²⁸ is), valamint a nemzetközi jog alkalmazható szabályait. A választottbíróóság a vitát méltányosság alapján is eldöntheti, de csak ha a felek ehhez hozzájárulnak.²⁹ A választottbíróági eljárásnak is van külön szabályzata, a Választottbíróági Eljárási Szabályzat.³⁰ Ami lényeges, hogy a panel a kérdéseket az összes tagja szavazatainak többsége útján dönti el. Az **ítéletét** írásba foglalja, és azt a panel mindazon tagjai aláírják, akik az ítélet mellett szavaztak. Az ítélet kiterjed a panel elé terjesztett minden kérdésre, és tartalmazza azokat az indokokat, amelyekre alapozták. A Főtitkár haladéktalanul kézbesíti a feleknek az ítélet hitelesített kiadványait. Az ICSID nem hozhatja nyilvánosságra az ítéletet a felek hozzájárulása nélkül.

Érdekes megemlíteni, hogy a nemzetközi beruházási választottbíráskodás átlagos teljes eljárási költsége eléri a nyolc millió amerikai dollárt. Ez azt jelenti, hogy a közepes és kis vállalkozásoknak szinte esélye sincs fellépni a fogadó állam ellen az ICSID-nél.³¹

Ha a felek között bármilyen vita keletkezne az ítéletben foglaltakat illetően, bármely fél kérheti az ítélet értelmezését. Bármelyik fél a Főtitkárhoz intézett írásbeli kérelem útján kérheti a határozat felülvizsgálatát olyan új tény feltárása alapján, amely jelentősen befolyásolhatja az ítéletet, feltéve, hogy az ítélet meghozatalakor ez a tény nem volt ismert a választottbíróóság és a kérelmet előterjesztő fél előtt, valamint nem a kérelmező gondatlanságának következménye, hogy e tényről nem volt tudomása. A kérelmet az említett tény feltárásától számított 90 napon belül, de legkésőbb attól a naptól számított három éven belül kell előterjeszteni, amely napon az ítéletet meghozták. Bármelyik fél a Főtitkárhoz

²⁵ Showdown in The Hague Brawl stalls U.S.-Iranian claims tribunal, United Press International www.upi.com/Archives/1984/09/15/Showdown-in-The-Hague-Brawl-stalls-US-Iranian-claims-tribunal/8388464068800/

²⁶ HORN-KROLL-KRÖLL, 2004, 28 o.; HORVATH-WILSKÉ 2013.

²⁷ WHITTINGTON 2014, 429 o.

²⁸ A nemzetközi magánjog kollíziós része arra keresi a választ, hogy egy meghatározott jogi kérdésben melyik állam jogát kell alkalmazni. Ld. NAGY 2017b, 23 o.

²⁹ Uo.

³⁰ International Centre for Settlement of Investment Disputes (ICSID) <http://icsidfiles.worldbank.org/ICSID/ICSID/StaticFiles/basicdoc/partF.htm>

³¹ GEBERT 2017, 294 o.

intézett írásbeli kérelem útján kérheti az **ítélet hatályon kívül helyezését** az alábbi indokok alapján: (a) a bíróság nem volt megfelelően megalakítva; (b) a bíróság nyilvánvalóan túllépte hatáskörét; (c) a bíróság egyik tagját megvesztegették; (d) alapvető eljárási szabályt jelentősen megsértettek; (e) az ítélet nem tartalmaz megfelelő indoklást.³²

Az ítélet kötelező a felekre és semmiféle fellebbezésnek vagy bármilyen más jogorvoslatnak helye nincs, kivéve a fent említetteket. Mindegyik szerződő állam az ICSID Egyezmény értelmében meghozott ítéletet kötelezőnek ismeri el, és a területén az említett ítélet által megállapított pénzbeli kötelezettségeknek úgy tesz eleget, mintha az saját bíróságának jogerős ítélete volna.³³

Ugyanakkor, a szerződő államok között is felmerülhetnek viták az ICSID Egyezmény értelmezésével vagy alkalmazásával kapcsolatban. Ha ezt tárgyalások útján nem tudják rendezni, akkor a hágai Nemzetközi Bíróság elé kell terjeszteni a vitát.

Veolia v. Egyiptom eset

Egy nagy francia multi, a Veolia, 2012-ben az ICSID előtt eljárást indított Egyiptom ellen a francia-egyiptomi kétoldalú beruházásvédelmi egyezmény alapján több mint száz millió dolláros kártalanítást követelve Egyiptomtól. A cég, illetve egyik leányvállalata Alexandria városában foglalkozott hulladékgazdálkodással. Az arab tavasz és a szociális elégedetlenség hatására az egyiptomi kormány megemelte a minimálbért, ami megnövelte a Veolia működési költségeit (ami alapján feltételezzük, hogy az alkalmazottak nagy többsége minimálbért kapott). A Veolia arra hivatkozott, hogy ez az intézkedés, azaz a minimálbér megemelése, negatív hatással van a befektetésére, azaz Egyiptom megsértette a kétoldalú beruházásvédelmi egyezmény rendelkezéseit. A vitarendezést végül Egyiptom nyerte meg, ugyanis az ICSID választottbírószak megállapította, hogy Egyiptom a minimálbér megemelésével nem sértette meg az egyezményt.³⁴

8.1.3. KERESKEDELMi VILÁGSZERVEZET

Egy nemzetközi kereskedelmi szervezet létrehozása már a Bretton Woods-i konferencián is felmerült 1944-ben. Az Egyesült Államoknak, mint a világ legnagyobb gazdasági hatalmának, érdekében állt a **nemzetközi kereskedelem liberalizációja**. Ennek érdekében tervezték létrehozni a Nemzetközi Kereskedelmi Szervezetet (*International Trade Organisation – ITO*) 1948-ban. Érdekes módon, épp az Egyesült Államok belpolitikai vitái miatt nem jött létre ez a szervezet, csak egy nemzetközi egyezményt írtak alá **Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény** (*General Agreement on Tariffs and Trade – GATT*) néven 1947-ben, amely a következő évben lépett hatályba. Ez az egyezmény nagyban hozzájárult a nemzetközi kereskedelem liberalizációjához a XX. század második felében, és a WTO-t létrehozó Marrakeshi Egyezmény alapját is ez képezi **GATT 1994** néven.

A Marrakeshi Egyezményt Magyarországon az 1998. évi IX. törvény az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) keretében kialakított, a Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó Marrakeshi Egyezmény és mellékleteinek kihirdetéséről szóló jogszabállyal hirdették ki.³⁵ Fontos megemlíteni, hogy a **Kereskedelmi Világszervezet** (*World Trade Organization – WTO*) jogi személyiséggel

³² 1987. évi 27. törvényerejű rendelet az Államok és más államok természetes és jogi személyei közötti beruházási viták rendezéséről szóló, Washingtonban, 1965. március 18-án kelt Egyezmény kihirdetéséről.

³³ Uo.

³⁴ Investment Policy Hub <http://investmentpolicyhub.unctad.org/ISDS/Details/458>

³⁵ Itt meg kell említeni az Európai Unió és az EU-tagállamok „kettős tagságát” a WTO-ban, tekintettel arra, hogy a WTO-téma körök jelentős része ma már az EU kereskedelempolitikai hatáskör által lefedett.

rendelkező szervezet. A Marrakeshi Egyezmény rendelkezik a WTO funkcióiról, amelyek többek között magának az Egyezménynek, valamint a kapcsolódó kereskedelmi megállapodások végrehajtásának, igazgatásának, működésének az elősegítése, tárgyalási és vitarendezési fórum biztosítása a tagok számára.³⁶

A WTO struktúrája nagyon hasonlít a többi nemzetközi szervezetéhez. A legfontosabb döntéshozó szerve a Miniszteri Konferencia, melynek munkájában minden tag részt vesz. A Miniszteri Konferencia ülései közötti időszakokban annak funkcióit az Általános Tanács gyakorolja, amelybe szintén minden tagállam delegál képviselőt. Ez a testület egyben a Vitarendezési Testület és a Kereskedelem-politikai Felülvizsgálati Testület feladatait is ellátja. Az Általános Tanács irányítása alatt működik még az Árukereskedelmi Tanács, Szolgáltatás-kereskedelmi Tanács, Szellemi Tulajdonjogok Kereskedelmi Vonzataival foglalkozó Tanács is. A WTO adminisztratív feladatait a Titkárság látja el, élén a Vezérigazgatóval.³⁷

A következőkben röviden áttekintjük a GATT 1994 legfontosabb rendelkezéseit és elveit, így a legnagyobb kedvezményes elbánást, a nemzeti elbánást, a dömpingellenes vámot, a mennyiségi korlátozások megszüntetését, a kivételeket és a vitarendezés szabályait.

Legnagyobb kedvezményes elbánás elve (*most-favoured-nation principle*), amelyet az I. cikkely tartalmaz, és amely azt jelenti, hogy minden előnyt, kedvezményt, előjogot vagy mentességet, amelyet bármelyik szerződő fél megad a valamely más országból származó vagy valamely más országra irányuló termékekre, azonnal és feltétel nélkül meg kell adni valamennyi többi szerződő fél területéről származó vagy oda irányuló hasonló termékekre is.

Diszkrimináció tilalma (nemzeti elbánás) (*national treatment clause*) amelyet a III. cikkely tartalmaz, és amely azt jelenti, hogy az importált terméket a belföldi piacon nem lehet hátrányosabb helyzetbe hozni a hasonló belföldi termékkel szemben adóval, illetékkel vagy eladás, áruba bocsátás, vásárlás, szállítás, elosztás, felhasználást érintő jogszabályokkal.

Dömpingellenes vám (*anti-dumping³⁸ duties*). A GATT VI. cikkelye tiltja, hogy az egyik tagország termékeit egy másik tagországba a származási ország piacán kialakult fogyasztási árnál alacsonyabb áron vigyék be, ha az ilyen import jelentős kárt okoz vagy azzal fenyeget a fogadó ország számára. Amennyiben ez megtörténik, a fogadó ország a dömpingelt termékekre dömpingvámot vethet ki. Az ilyen vám nem lehet magasabb, mint az adott termékekre alkalmazott dömping-különbözet, azaz a származási országbeli ár és a fogadó ország piacán levő ár különbsége. Sajnos, egyre gyakrabban előfordul, hogy a fogadó ország minden alapot nélkülözve vet ki dömping vámot a saját ipari lobbijának nyomására, mivel a WTO-s vitarendezési eljárások több évet is igénybe vehetnek, és ez idő alatt az ilyen vámokkal a fogadó országnak sikerül megerősíteni az adott szektorban a saját vállalkozásait. Tehát gyakorlatilag visszaélve a WTO rendelkezéseivel, protekcionista eszközként használja azokat.

³⁶ World Trade Organisation (WTO) www.wto.org; 1998. évi IX. törvény az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) keretében kialakított, a Kereskedelmi Világszervezet létrehozó Marrakeshi Egyezmény és mellékleteinek kihirdetéséről III. cikk.

³⁷ 1998. évi IX. törvény az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) keretében kialakított, a Kereskedelmi Világszervezet létrehozó Marrakeshi-i Egyezmény és mellékleteinek kihirdetéséről IV-VI. cikkek.

³⁸ Az angol *dump* szó jelentése többek között: halom, ömleszt, lerak.

Nagyon sokat hallhatunk a médiában a dömpingellenes eljárásokról, amelyek főleg acéltermékekkel, halászati termékekkel, vagy gépjárművekkel kapcsolatosak. Az egyik legutóbbi érdekes kereskedelmi "háború" a világ két gazdasági nagyhatalma között éppen a baromfitermékek kapcsán tört ki. 2010-ben Kína igen magas dömpingvámot vetett ki az Egyesült Államokból érkező brojler csirkére (ez olyan csirkehús, amiből a grillcsirke készül), aminek hatására nagymértékben visszaesett az amerikai csirke importja. Az Egyesült Államok konzultációkat kezdeményezett a WTO előtt Kínával, majd végül panel felállítását is kérte. A panel, illetve a Vitarendezési Testület a legfontosabb kérdésekben az amerikaiaknak adott igazat, és Kína részben végrehajtotta az ajánlást. De a történetnek itt még nem volt vége: amint kitört a madárinfluenza az Egyesült Államokban, Kína egyből megtiltotta az Egyesült Államokbeli baromfi behozatalát. Mindezekre tekintettel az Egyesült Államok 2016-ban kérte a WTO-tól egy panel felállítását, amely feladata az volt, hogy megállapítsa, hogy Kína teljesítette-e a korábbi ajánlásokat. Ez a panel a fontosabb panaszokat illetően igazat adott az Egyesült Államoknak.³⁹

Indiai acéllemezek esete

1999-ben az amerikai hatóságok dömpingellenes eljárást folytattak le az amerikai jogszabályok alapján az Indiából származó olcsó acéllemezek kapcsán. A fent említett GATT VI. cikkelyének végrehajtásával kapcsolatos megállapodás alapján az érintett indiai féltől az eljárás kapcsán adatokat kellett kérniük, ami alapján kiszabhatták a dömpingellenes vámot az acéllemezekre. Az indiai fél néhány adatot tévesen adott meg. Erre hivatkozva az amerikai hatóság az összes indiai fél által küldött adatot figyelmen kívül hagyta az eljárás során, és csak saját adataira hagyatkozva állapította meg az igen magas, több mint 70%-os dömpingkülönbséget. Ezért India konzultációkat kezdeményezett az Egyesült Államokkal a WTO előtt. Mivel ezek a konzultációk nem vezettek eredményre, India panel felállítását kérte, és annak megállapítását, hogy az Egyesült Államok nem járt el megfelelően a dömpingkülönbség megállapítása során. A panel, illetve a Vitarendezési Testület megállapította, hogy az Egyesült Államoknak a dömpingkülönbség megállapítása során figyelembe kellett volna venni az India által küldött adatokból mindazt, ami nem volt téves, és azok alapján megállapítani a dömpingkülönbséget.⁴⁰

Mennyiségi korlátozások megszüntetése (*elimination of quantitative restrictions*), amellyel a GATT XI. cikkelye foglalkozik, azt jelenti, hogy a tagok, főszabály szerint, nem vezetnek be, és nem tartanak fenn a vámokon, adókon és más illetékeken kívül egyéb tilalmakat vagy korlátozásokat, akár kontingensek, import- vagy exportengedélyek, akár egyéb intézkedések formájában érvényesülnek is azok. A GATT illetve a WTO célja, hogy a vámok kivételével, amelyek rendszere könnyen kezelhető, megszüntessen mindenféle más jellegű kereskedelmi korlátozást. Ugyanakkor, meg kell említeni, hogy ezzel a cikkel kapcsolatban léteznek kivételek. Például, ha a korlátozás célja az élelmiszerben vagy egyéb, az exportáló szerződő fél számára létfontosságú termékekben mutatkozó súlyos hiány enyhítése.

³⁹ World Trade Organization (WTO) www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds427_e.htm; Agrárszerkeztor.hu www.agrarszerkeztor.hu/elelmiszer/csirkehaboru-egymasnak-feszult-a-ket-nagyhatalom.10225.html

⁴⁰ Részletesebben lásd: Vörös 2004, 163 o.

A ritka földfémeket, mint amilyenek például a tungsten és a molibdén, főleg az elektronikai iparban használják. A világon az egyik legnagyobb ritkaföldfém tartalékkal Kína rendelkezik. Azonban azt tudni kell, hogy ezek kibányászása erősen környezetszennyező és egészségkárosító. Ezért a fejlett nyugati országokban, még ha van is, korlátozott mennyiségben bányásszák ki ezeket. Kína megpróbálta ezt a helyzetet kihasználni, úgy, hogy csak kínai cégeknek adott el ezekből, a külföldi cégek közül pedig csak azoknak, amelyek hajlandók voltak a termelésüket áthelyezni Kínába, vagy kínai partnert találni. Ez a helyzet nem tetszett sem az Egyesült Államoknak, sem más fejlett országoknak, mint Japán, az Európai Unió tagállamai és Kanada. Ezért 2012-ben konzultációkat kezdeményeztek Kínával, arra hivatkozva, hogy a kínai gyakorlat ellentétes a GATT VII., VIII. és XI. cikkével, valamint a kínai WTO-s csatlakozási jegyzőkönyvvel. Mivel ezek a konzultációk nem vezettek eredményre, az Egyesült Államok WTO panel felállítását kezdeményezte. A panel jelentésében megállapította, hogy Kína háromféle korlátozást alkalmazott a ritkaföldfémek exportjával kapcsolatban: (1) export vámok, ami ellentétes Kína vállalásaival, és a GATT 1994 XX. (b) cikkére⁴¹ való hivatkozás nem megalapozott, (2) export kvóták, ami szintén ellentétes az ország vállalásaival, és a GATT 1994 XX. (g) cikkre⁴² való hivatkozás sem megalapozott, és (3) kereskedelmi engedélyek megkövetelése a ritkaföldfémek exportja esetén, ami szintén ellentétes volt a vállalásokkal. A panel indokolásának lényege az volt, hogy ha az emberi élet és a környezet, valamint a kimeríthető környezeti erőforrások védelmére hivatkozik Kína, akkor miért nem csökkenti a ritkaföldfémek kitermelését, miért csak az exportot korlátozza. Miután a felek a Fellebbezési Testülethez fordultak, az fenntartotta a vizsgálóbizottság megállapításait, és Kína végül 2015-ben végrehajtotta a Vitarendezési Testület ajánlásait és döntéseit.⁴³

Általános kivételek (*general exceptions*). A XX. cikkely valójában a GATT-ban vállalt kötelezettségek alóli mentesülési lehetőségeket sorolja fel, azaz azokat az indokokat amelyekre való hivatkozással egy szuverén állam korlátozhatja a nemzetközi kereskedelmet. Az ilyen korlátozás rendszerint ellentétes lesz a GATT I. (általános legnagyobb kedvezmény elve), III. (a nemzeti elbánás elve), illetve a XI. cikkelyben foglalt diszkrimináció tilalmával. A XX. cikkely egy általános részből (*chapeau*), és egy felsorolást tartalmazó részből áll. Az általános rész kimondja, hogy csak akkor lehet hivatkozni valamely, a felsorolást tartalmazó részben foglalt kivételre, ha annak alkalmazása nem jelent önkényes vagy indokolatlan diszkriminációt, valamint az ilyen intézkedések nem jelenthetik a nemzetközi kereskedelem leplezett korlátozását. Ezeket a feltételeket mindenképpen figyelembe kell venni. A felsorolásban szereplő kivételek közül csak néhányat említenénk meg: ha az intézkedés a közérkölcse védelméhez szükséges, vagy az emberi, állati, vagy növényi élet vagy egészség védelme céljából szükséges, vagy kimeríthető természeti erőforrások megóvására vonatkozik, amennyiben ezek az intézkedések a hazai termelés vagy fogyasztás korlátozásán keresztül fejtik ki hatásukat.

Különös kivételek (*security exceptions*). Az előbbieken említett általános kivételek mellett a GATT néhány kivételt külön is nevesít. Így a XXI. cikk megengedi a tagországoknak, hogy alapvető nemzetbiztonsági érdekek védelme céljából eltérjenek a GATT rendelkezéseitől, vagy a XII. cikk értelmében, ha a fizetési mérleg megóvása érdekében szükséges, az adott tagállam korlátozhatja a bevitelre engedélyezett áruk mennyiségét bizonyos feltételek mellett.⁴⁴

⁴¹ GATT 1994 XX. (b) cikk: az emberi, állati vagy növényi élet vagy egészség védelméhez szükségesek.

⁴² GATT 1994 XX. (g) cikk: kimeríthető természeti források megőrzésével kapcsolatosak, ha ilyen intézkedések a hazai termelés vagy fogyasztás korlátozásával párosulva válnak hatályossá.

⁴³ *China Rare Earths case* (DS431)

⁴⁴ Vörös 2004, 100 o.

A **WTO tagok közötti vitarendezés** kérdésével a WTO Egyezmény C/2 melléklete (Egyetértés a vitarendezés szabályairól és eljárásairól – *Dispute Settlement Understanding* – DSU) foglalkozik. Ez a dokumentum létrehozta a Vitarendezési Testületet (*Dispute Settlement Body* – DSB), melynek döntése a tagállamokra nézve kötelező. A Vitarendezési Testület feladatai közé tartozik vizsgálóbizottság létrehozása az egyes vitáknál, a vizsgálóbizottság és a Fellebbezési Testület jelentések elfogadása, valamint határozatai és ajánlásai végrehajtásának figyelemmel kísérése, illetve szükség esetén kötelezettségek felfüggesztésének jóváhagyása.

A vitarendezés során **három vitarendezési elvet** tiszteletben kell tartani. Az első a jóhiszeműség elve a vitarendezés során. A másik elv, hogy a különálló ügyekben tett panaszokat nem lehet összevonni. És végül, hogy létezik egy vélelem, miszerint a szabályok megsértése hátrányosan hat más tagokra, és a bepanaszolt, szabálysértő félnek kell megdöntenie ezt a vélelmet a vitarendezés során.

A **vitarendezési eljárás** több szakaszból áll. Az első egy kötelező **konzultáció** a vitás felek között. A konzultációs kérésre 10 napon belül (kérés kézhezvételétől) választ kell adnia a másik félnek, illetve 30 napon belül meg kell kezdeni a konzultációkat. Ha ez nem történik meg, akkor a konzultációt kezdeményező fél kérheti vizsgálóbizottság felállítását. A konzultáció kérését be kell jelenteni a Vitarendezési Testületnek. A konzultáció, valamint az annak során elhangzottak, ajánlatok, egyezségek nem hatnak ki a későbbi eljárásra.

Amennyiben a konzultáció sikertelen, vagy a konzultációs kérés kézhezvételétől számított 60 nap alatt a feleknek nem sikerül megoldást találni a vitájukra, akkor a Vitarendezési Testület **panelt** állít fel a panaszt tevő fél írásos kérelmére, amelyben meg kell jelölni, hogy tartottak-e már konzultációkat, a panasz alapjául szolgáló konkrét intézkedéseket, valamint a panasz jogalapját. A Vitarendezési Testület csak akkor utasíthatja el a panel felállítását, ha annak minden tagja elutasítja a kérelmet. Az Egyetértés meghatározza, hogy kik lehetnek a panel (vizsgálóbizottság) tagjai. Ezek független kormányzati vagy nem kormányzati szakemberek lehetnek, a lényeg, hogy nem lehetnek ugyanabból a tagországból, mint a felek (kivéve, ha a felek hozzájárulnak). Alapszabályként a panelnek három tagja van, de a felek kérhetik, hogy öttagú legyen. A WTO Titkárság tesz javaslatot a feleknek a Vizsgálóbizottságba történő jelölésre, amely ellen a felek nem élhetnek ellenvetéssel, kivéve ha „kényszerítő” okuk van.

A vizsgálóbizottság feladatát is konkrétan meghatározza az Egyetértés, a **Vizsgálóbizottság** feladata, hogy segítséget nyújtson a Vitarendezési Testületnek feladatai ellátásában, ami a gyakorlatban azt jelenti, hogy tárgyilagosan felmérve az előtte levő ügyet, megállapítja a tényállást, ennek alapján a releváns egyezmények alkalmazhatóságát, azok az ügyre vonatkozó rendelkezéseit, és végül ténymegállapításokat tesz, amelyek segítséget nyújtanak a Vitarendezési Testületnek az idetartozó egyezményekben elrendelt ajánlásai vagy határozatai meghozatalában. A vizsgálóbizottságnak munkája során kötelessége rendszeresen konzultálni a vitában résztvevő felekkel. Az Egyetértés lehetőséget biztosít rá, hogy bármely olyan WTO tag, amelynek lényeges érdeke fűződik a vizsgálóbizottság előtt lévő ügghöz, és amelyik érdekelttségéről a Vitarendezési Testületet értesítette, a Vizsgálóbizottságnak írásos előterjesztéseket nyújtson be, és előadja az érveit a bizottság előtt. A Vizsgálóbizottság előtti eljárást az Egyetértés 12., 13., 14., 15. cikkei valamint a 3. Függelék szabályozzák részletesen.

A Vizsgálóbizottság (panel) 6 hónapon belül **jelentést** kell, hogy tegyen a Vitarendezési Testületnek. A Vizsgálóbizottság jelentését a Vitarendezési Testület fogadja el, kivéve, ha bármelyik fél bejelenti, hogy fellebbez, vagy ha a Vitarendezési testület a jelentést konszenzussal elutasítja. Ez utóbbi esélye igen csekély, ugyanis az érintett felek is rendelkeznek a Testületben szavazati joggal.

Abban az esetben, ha az egyik fél bejelenti, hogy **fellebbez** a Vizsgálóbizottság jelentése ellen, akkor az ügy az ún. Állandó Fellebbezési Testülethez kerül, amelyet a Vitarendezési Testület hoz létre. A feleken kívül más nem fellebbezhet, de a felek mellett a lényeges érdekeltségüket bejelentő fe-

lek írásos előterjesztést tehetnek, és meghallgatási lehetőséget kaphatnak a Fellebbezési Testülettől. A fellebbezés csak a Vizsgálóbizottsági jelentés jogi kérdéseire és a Vizsgálóbizottság által kidolgozott jogértelmezésre korlátozódik. A Fellebbezési Testület fenntarthatja, módosíthatja és visszavonhatja a Vizsgálóbizottság jogi megállapításait és következtetéseit. A Fellebbezési Testület jelentését a Vitarendezési Testület fogadja el.

Banánháború

A hetvenes években az Európai Unió (akkor még Európai Közösségek) azzal a céllal, hogy segítse gazdasági fejlődésüket, lehetőséget biztosított a Karibi-térség országainak, hogy annyi banánt adjanak el a közösségi piacon vámmentesen, amennyit csak akarnak. Ez még a kilencvenes évek elején sem volt egy nagy mennyiség, a teljes európai fogyasztás körülbelül 7%-át tette ki a karibi banán. Ugyanakkor, ez az intézkedés nélkül kiszorultak volna a közösségi piacról, amely egyben a világ legnagyobb banán piaca is, ugyanis a latin-amerikai nagy banánültetvények, melyek főleg egyesült államokbeli multik kezében voltak, sokkal hatékonyabban, és így olcsóbban tudtak banánt termeszteni. Ezek a multik a kilencvenes években nyomást gyakoroltak az Egyesült Államok kormányára, hogy szüntesse meg az európai protekcionista gyakorlatot. Így az Amerikai Egyesült Államok, amely a világ banántermelésének körülbelül 0.01%-át adja,⁴⁵ több latin-amerikai országgal együtt eljárást kezdeményezett a WTO előtt az Európai Unió (akkor még Európai Közösségek) ellen. Az Európai Unió végül elveszítette ezt a „háborút”, azaz, elbukta az ügyet, aminek azonban az igazi vesztesei a karibi kis banántermelők voltak.⁴⁶

A gyakorlatban a WTO vitarendezéssel ugyanaz a probléma, mint bármely más nemzetközi szervezet vitarendezésével: nincs világrendőrség, ami kikényszeríthetné a vitarendezési testület döntését. Ezért a következő „megoldások” léteznek a tagok közti vitákra:

- 1) a felek megpróbálnak egy kölcsönösen elfogadható megoldást találni, figyelembe véve a Vitarendezési Testület véleményét,
- 2) az intézkedést hozó tag visszavonja az intézkedést,
- 3) esetleg még kompenzációt is fizet a sértett félnek, vagy ha ezt nem sikerül elérni,
- 4) akkor a sértett fél „jogosan” függesztheti fel a kötelezettségeit a jogsértő fél irányába (pl. valamilyen vámkedvezményeket megszüntet a jogsértő fél országából importált áruja).

8.1.4. KŐOLAJ-EXPORTÁLÓ ORSZÁGOK SZERVEZETE

A **kőolaj**, illetve a kőolajtermékek a legfontosabb energiahordozó a gazdaságban. Amikor a világgazdaság jól teljesít (konjunktúra van), akkor a kőolaj ára rendszerint emelkedik, ugyanis több energiát fogyaszt a gazdaság, amikor pedig válság van, akkor pedig esik. Ugyanakkor, ez alól voltak kivételek is a világgazdaság történetében, ugyanis bizonyos mértékig lehet manipulálni a piacot a termelés növelésével vagy csökkentésével. Az utóbbi években például többen vádolták az Egyesült Államokat azzal, hogy szövetségesei segítségével (pl. Szaúd-Arábia) alacsonyan tartja az olaj árát, hogy meggyengítse az orosz gazdaságot, amely nagy mértékben függ az olajexportból származó jövedelemtől.

⁴⁵ Főleg a Hawaii-szigeteken és Floridában termesztetik banánt. University of Florida EDIS <http://edis.ifas.ufl.edu/fe901>

⁴⁶ WTO EC – Bananas III www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds27_e.htm Key facts; European Parliament www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/world/20110121STO12285/ending-the-banana-wars-who-wins-and-who-loses, The Banana Wars, The Guardian www.theguardian.com/world/1999/mar/05/eu.wto3

Érdekes módon, az olaj kitermelésével foglalkozó statisztikai adatok a forrástól függetlenül igen változóak, az olajkészleteket illetően pedig még nagyobb az ellentmondás. Az OPEC és a BP statisztikai adatai szerint 2017-ben az OPEC adta a kitermelt kőolaj körülbelül 30%-át, míg a világ kőolaj tartalékainak 70-80%-a található az OPEC tagországokban. A legnagyobb tartalékokkal Venezuela, Szaúd-Arábia, Kanada, Irán és Irak rendelkeznek a világon.⁴⁷

A második világháborút követően az olaj világpiacát a hét nagy nyugati olajipari cég, a „hét nővér”⁴⁸ uralta kartellként. Gyakorlatilag erre válaszul jött létre 1960-ban Bagdadban a **Kőolaj-exportáló Országok Szervezete**, vagyis az **OPEC** (*Organization of the Petroleum Exporting Countries*), mint a legfontosabb olaj-exportáló országok állandó kormányközi szervezete, amely koordinálja a tagok kőolaj kitermelésének politikáját.⁴⁹ A szervezet Titkársága és székhelye jelenleg Bécsben található. Az OPEC is valójában úgy működik, mint egy kartell. Az alapítók Irán, Irak, Kuvait, Szaúd-Arábia és Venezuela voltak. A szervezethez később csatlakozott még Katar, Indonézia (jelenleg a tagsága fel van függesztve), Líbia, az Egyesült Arab Emírátsok, Algéria, Nigéria, Ecuador, Gabon, Angola, Egyenlítői-Guinea és Kongó. Így jelenleg 15 tagja van a szervezetnek. Habár az algyői olajmezők szinte kimeríthetetlen kőolajtartalmakkal rendelkeznek, Magyarország nem tagja a szervezetnek. A statútuma szerint bármely jelentős nettó olajexportőr ország, amely hasonló célokkal rendelkezik, tagja lehet a szervezetnek, ha a tagok háromnegyede megszavazza a csatlakozását.⁵⁰ Amikor a szervezet megalakult, akkor a tagok fejlődő országok voltak. Az OPEC tagjai között nagyon eltérő kultúrájú országokat találunk, Venezuelától Indonéziáig. Ezek főleg autokratikus vagy részben demokratikus országok. Mivel a legfőbb jövedelmük a kőolajból származik ezeknek az országoknak, ezért érdekük, hogy relatív magasan és stabilan tartsák az árát. Hogy mennyire az érdekek működtetik a szervezetet, azt jól bizonyítja, hogy habár a Perzsa-öbölbeli országok folyamatos ellenségeskedésben állnak egymással, maga a szervezet működésére ez nem nagyon hat ki.⁵¹

8.2. GAZDASÁGI EGYÜTTMŰKÖDÉSI ÉS FEJLESZTÉSI SZERVEZET

A második világháborút követően az Egyesült Államoknak két komoly problémával kellett szembenéznie. Az egyik, hogy a gazdaság, főleg a hadiipari termelés leállása miatt, elkezdett lelassulni. A gépeket nem volt nehéz átalakítani a hadiipari termelésről a békés viszonyok közti termelésre, és a jól képzett munkaerő is megvolt, csak vevőt kellett találni az amerikai termékekre. Az újonnan felszabadult európai országok érdekeltek voltak, ugyanis szinte mindenből hiányt szenvedtek, épp csak pénzük nem volt. A másik problémát a szovjet befolyás terjeszkedése jelentette Európában. A megoldást mindkét problémára a **Marshall-terv** jelentette. Ez gyakorlatilag egy segélyprogram volt, amellyel az Egyesült

⁴⁷ Organization of Petroleum Exporting Countries (OPEC) <https://asb.opec.org/index.php/interactive-charts/oil-data-upstream>, British Petrol <https://www.bp.com/content/dam/bp/en/corporate/pdf/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2018-oil.pdf>

⁴⁸ Ezek: Anglo-Iranian Oil Company (jelenleg a BP), Gulf Oil (később Chevron részévé vált), Royal Dutch Shell, Standard Oil Company of California (jelenleg Chevron), Standard Oil Company of New Jersey (jelenleg az ExxonMobil része), Standard Oil Company of New York (jelenleg az ExxonMobil része), Texaco (jelenleg az Chevron része). Forrás: <https://www.financial-dictionary.info/terms/seven-sisters-oil-companies>.

⁴⁹ Organization of Petroleum Exporting Countries (OPEC) www.opec.org/opec_web/en/

⁵⁰ OPEC Statútum 7. (C) cikk www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/OPEC_Statute.pdf

⁵¹ Ugyanakkor, egyes tagországok sokszor titokban több kőolajat termelnek ki a korábban vállalt kvótánál, egymást is becsapva. Az Egyesült Államok Nemzetbiztonsági Ügynöksége például Szaúd-Arábiáról derítette ki ezt néhány éve. Ld. How the NSA and GCHQ Spied on OPEC, Spiegel online www.spiegel.de/international/world/how-the-nsa-and-gchq-spied-on-opec-a-932777.html

Államok a potenciális vevőknek pénzt adott, hogy „nála” költsék el, amivel gyakorlatilag megmentette a gazdaságát a válságtól. A Szovjetunió azokban a kapitalista országokban tudta az eszméit sikeresen terjeszteni, amelyekben a munkások a rossz gazdasági helyzet miatt rosszul éltek. A hitel a nyugat-európai országokban, amelyek részt vettek a Marshall-programban, megemelte az életszínvonalat és megerősítette a gazdaságot. A segély elosztására és a helyreállítási programok megszervezésére, ellenőrzésére hozták létre 1948-ban az Európai Gazdasági Együttműködési Szervezetet (*Organisation for European Economic Cooperation* – OEEC).

Ennek a szervezetnek a jogutódjaként jött létre 1961-ben a **Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet**, mozaikszóval az **OECD** (*Organisation for Economic Co-operation and Development*), mint a tagországok gazdaságpolitikai fóruma, párizsi székhellyel. A szervezetnek jelenleg 35 tagja van,⁵² köztük hazánk is.⁵³ Célja, hogy fenntartsa a gazdasági növekedést és a pénzügyi stabilitást a tagországokban és a világban, valamint, hogy fórumot biztosítson a nemzetközi gazdasági kapcsolatok fejlesztéséhez. A gyakorlatban az OECD szakemberei rengeteg dologgal foglalkoznak, például összehasonlítják és elemzik a különböző iskola- és nyugdíjrendszereket, megpróbálják megérteni a gazdasági, szociális, vagy környezeti változásokat, és megoldásokat kidolgozni a felmerülő problémákra.⁵⁴

8.3. REGIONÁLIS GAZDASÁGI INTEGRÁCIÓK

A történelem során a sikeres gazdasági integrációkra nagyon sok példát hozhatunk fel.⁵⁵ Az Amerikai Egyesült Államok is a gazdasági integrációnak köszönheti létrejöttét, vagy ott van a Német Szövetségi Köztársaság. Ezek azonban már túljutottak a gazdasági integráción, és szövetségi államokként működnek. De ezek sikerének köszönhetően a második világháborút követően Európában is megerősödtek az integrációs törekvések. A különböző integrációs elméletek közül végül a neo-funkcionalizmus kerekedett felül, amely a **fokozatos integrációt** támogatta. Ez azt jelenti, hogy olyan területeken kezdték az együttműködést, ahol már létezett együttműködés az országok között. Ez elsősorban a kereskedelem és az azzal kapcsolatos ágazatok voltak, és lassan kiterjesztették más kapcsolódó területekre is az együttműködést (fuvarozás, stb.).

Az elmúlt majdnem hetven évben az Európai Unió a következő **integrációs fokozatokon** ment keresztül:

- szabadkereskedelmi övezet (*free trade area*) – amikor az övezet tagállamai között megszüntetik a vámokat, de harmadik országok felé minden tagállam saját vámot alkalmaz,
- vámunió (*customs union*) – amikor az unió tagállamai harmadik országok felé is egységes vámtarifákat és eljárást alkalmaznak,
- közös piac (*common market*) – amikor nem csak az áruk szabad mozgását biztosítják a tagországok között, hanem a szolgáltatások, tőke, munkaerőét is,
- egységes belső piac (*single internal market*) amikor mindenféle, beleértve az adminisztratív akadályokat is megszüntetnek,
- gazdasági és pénzügyi unió (*economic and monetary union*), amin jelenleg van az Európai Unió.

⁵² Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) www.oecd.org/about/membersandpartners/list-oecd-member-countries.htm

⁵³ 1998. évi XV. törvény a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) Konvenciójának, az ahhoz kapcsolódó jegyzőkönyveknek és a csatlakozási nyilatkozatnak a kihirdetéséről.

⁵⁴ Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) www.oecd.org

⁵⁵ Az újgenerációs szabadkereskedelmi egyezményekkel és regionális gazdasági integrációkkal kapcsolatban lásd NAGY 2018a, 197-216, NAGY 2018b, 394-404 o.

Azt azonban meg kell említeni, hogy az Európai Unió mint regionális gazdasági integráció *sui generis* jellegű, azaz máshoz nem hasonlítható, és figyelembe véve az intézményrendszerét, jogrendszert, sokkal több már, mint egy egyszerű gazdasági integráció, ezért itt bővebben már nem fogunk vele foglalkozni (ugyanakkor, ajánlott elolvasni a 9. és 10. fejezeteket).

8.3.1. EU-KANADA ÁTFOGÓ GAZDASÁGI ÉS KERESKEDELMI MEGÁLLAPODÁS

A megállapodást gyakran csak CETA-ként emlegetik, ami az angol elnevezésből ered (*EU-Canada Comprehensive Economic and Trade Agreement*) Alapvetően egy **átfogó szabadkereskedelmi megállapodás** az Európai Unió és Kanada között, amely a hagyományos kereskedelmi kérdéseken túlmenően számos más területre is kiterjed, mint például befektetések, versenyjog, szellemi tulajdonjog, munkajog vagy környezetvédelmi jog. Az egyezmény 2017 szeptemberében lépett ideiglenesen hatályba. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a beruházásokkal kapcsolatos rendelkezések kivételével az egyezmény minden más részét alkalmazzák. Mielőtt azonban a teljes egyezmény hatályba lépne, szükség van a nemzeti parlamentek ratifikációjára, valamint az európai uniós ratifikáció lezárására, amely függ az Európai Bíróság előtt folyamatban lévő 1/17-es véleményezési eljárás kimenetelétől. Összefoglalva az egyezmény fontosabb kereskedelmi elemeit, az áruk 99%-a vonatkozásában megszünteti a vámokat, és a GATT III. cikkéhez hasonlóan nemzeti elbánást biztosít a másik fél áruja számára a hazai piacon, tehát tiltja a diszkriminációt. Hasonlóképpen az egyezmény rendelkezik arról is, hogy a szerződő felek az exportált termékekre nem vetnek ki export vámot, adót, valamint megszüntetik a mennyiségi korlátozásokat is (kvótákat). Másik kiemelhető része az egyezménynek a beruházásokra vonatkozó rendelkezések, amelyek a más beruházás védelmi egyezményekhez hasonló anyagi jogot tartalmaznak, viszont az eljárási jog területén a nemzetközi gyakorlatban megszokott választottbíráskodás helyett egy állandó bírósági rendszert kíván felállítani a CETA.⁵⁶

Ugyanakkor, az egyezményt számos kritika éri még most is, a létrejöttéhez vezető tárgyalásokat pedig szintén jelentős **kritika** érte, azok titkos jellege miatt. A Bizottság és a kanadai kormány által lefolytatott megbeszéléseken és egyeztetéseken ugyanis csak a jelentős üzleti körök véleményét kérték ki, a környezetvédelmi és egy egyéb civil szervezetek nem kaptak szerepet a megállapodás létrejöttében. Ezt tovább fokozták a tárgyalási folyamat alatt kiszivárgott dokumentumok, amik eredetileg egy sokkal hagyományosabb szabadkereskedelmi egyezmény képét mutatták. A közvélemény nyomása következtében a Bizottság kénytelen volt egy alternatív megközelítést alkalmazni, és ennek eredménye lett a végleges CETA.

Viszont más problémák továbbra is fennmaradtak, melyek közül kettőt ki is emelnénk. Az első az úgynevezett „*regulatory chill*”, magyarul a **szabályozás befagyasztása**. A „*regulatory chill*” az a hipotetikus jelenség, amely a beruházásvédelmi vitarendezéshez kötődik. Ennek az a lényege, hogy a külföldi befektetést fogadó ország nem fog olyan jogalkotási és egyéb döntéseket meghozni, amelyek ellentétesek lennének a külföldi befektető érdekeivel. Ennek oka pedig a magas perköltségek és kártérítési összegektől való félelem a fogadó ország kormánya részéről, amelyek egy potenciális vita kapcsán érhetik a fogadó országot. Különösen kevésbé gazdag, volt szocialista és fejlődő államok vannak kitéve ennek a feltételezett veszélynek. A fogadó országok tehát nem hoznak meg jogszabályokat, különösen olyan lényeges területeken, mint a környezetvédelmi jog vagy a munkajog, mert attól tartanak, hogy a külföldi beruházó nemzetközi választottbíráshoz fordul, és kártalanítást fog követelni.⁵⁷ A fent már említett Veolia eset jó példa erre. A megváltozott eljárási rendszer ellenére ez a veszély a CETA kapcsán is fennállhat. Az újonnan létrejövő állandó bíróságok nem rendelkeznek saját joggyakorlattal, így valószínű, hogy a CETA teljes hatálybalépését követő években az általuk hozott döntések vagy kiszámíthatatlanok lesznek a felek által, vagy pedig részben a korábbi inkonzisztens választottbírási

⁵⁶ European Commission <http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ceta/>

⁵⁷ VIG-HAJDU 2018, 49 o.

gyakorlat kerül majd átvételre. Ez a helyzet egyfajta bizonytalanságot eredményez, ami a szabályozás befogasztásához vezethet végső soron.

A második probléma, amit érdemes kiemelni az az úgynevezett „trójai faló” **problémája**. A CETA beruházásvédelmi rendelkezései a szerződő felek befektetőire vonatkoznak. Ugyanakkor, a CETA meglehetősen tágan határozza meg a befektető fogalmát.⁵⁸ Különösen Kanada kapcsán, az Egyesült Államok jelentősebb cégei tipikusan mind rendelkeznek kanadai leányvállalatokkal. Ez ahhoz vezethet, hogy az amerikai befektetők hozzáférést kapnak a CETA által garantált jogokhoz, ha az EU-beli befektetéseket a kanadai leányvállalataikon keresztül valósítják meg. Tehát, az Egyesült Államok gazdaságilag előnyhöz juthat azáltal, hogy a cégei minden fent említett előnyt megkapnak az Európai Unióban, csak azért, mert leányvállalattal rendelkeznek Kanadában, amelyet így mint egy trójai falóvat használnak fel, míg az európai cégek nem juthatnak be az Egyesült Államok piacára ilyen kedvező feltételekkel. Összességében tehát a CETA vélhetően a jövőben is ellentmondásos egyezmény marad, a vele szemben megfogalmazott kritikák igazságtartalmát pedig még nem lehet ténylegesen megítélni.

8.3.2. EURÓPAI SZABADKERESKEDELMI TÁRSULÁS

Az Európai Szabadkereskedelmi Társulást vagy **EFTA-t** (*European Free Trade Association*) létrehozó **szabadkereskedelmi egyezményt** azok az európai országok írták alá 1960-ban, amelyek nem akartak csatlakozni a Római Szerződés által létrehozott Európai Gazdasági Közösséghez. A hét alapító tagból már csak Norvégia és Svájc maradt meg, de időközben a szervezethez csatlakozott Izland és Liechtenstein. Az árukereskedelem tekintetében az EFTA a világon a kilencedik, a szolgáltatáskereskedelem tekintetében pedig az ötödik legnagyobb forgalmat bonyolítja le, annak ellenére, hogy a tagországokban összesen csupán kevesebb mint 14 millió ember él. Az Európai Uniónak is igen jelentős kereskedelmi partnere.

Az Európai Unió és három EFTA tag (Izland, Liechtenstein és Norvégia) között megkötött **Európai Gazdasági Térséget** (*European Economic Area – EEA*) létrehozó egyezmény, amely 1994-ben lépett hatályba, egységes belső piacot hozott létre az EU és ezen országok között. Ez az egyezmény egyenlő jogokat biztosít ezen a piacon belül a korábban említett EFTA állampolgároknak és vállalkozásoknak. Ugyanakkor, a fent említett három EFTA országban a négy szabadságra (árak, szolgáltatások, személyek és tőke szabad mozgása) vonatkozó EU-s előírásokat alkalmazzák. Ezek mellett az egyezmény foglalkozik még más területeken történő együttműködéssel is, mint például az oktatás, környezetvédelem, fogyasztóvédelem, stb. Ami azonban nem tartozik az EEA alá, az a közös Európai Unió mezőgazdasági és halászati politika, a vámunió, a közös kereskedelempolitika, a kül- és biztonságpolitika, az igazságügyi és belpolitika, valamint a pénzügyi unió. Svájc nem tagja az EEA Egyezménynek, de több kétoldalú egyezményt is kötött az Európai Unióval.⁵⁹

Liechtensteini banktitok

A kis Liechtensteini Hercegség az első világháború után alapozta meg mai gazdagságát. Az első világháború olyan változásokat hozott a korábbi elit számára, ami folytán felmerült az igény, hogy vagyonukat elrejtse. A hercegség ezt elsősorban alapítványokon keresztül biztosította és biztosítja jelenleg is. A konstrukció nagyon egyszerű, létre kell hozni egy alapítványt vagy trustot (bizalmi vagyonkezelés), amely működésének és fenntartásának relatív alacsonyak a költségei. Van egy bizalmi vagyonkezelő (amely tevékenység csak külön engedély alapján végezhető Liechtensteinben), aki kezeli a vagyont, és az alapító rendelkezése alapján meghatározott jogosultaknak kifizetéseket eszközölhet. Az alapítványt vagy trustot létrehozó természetes személy és az előbb említett

⁵⁸ Uo. 52 o.

⁵⁹ European Free Trade Association (EFTA) www.efta.int

jogosult adatait a vagyonkezelő nem adhatja ki senkinek sem a helyi jogszabályok szerint. Az alapítvány vagy a trust csak minimális adót fizet, és bárkinek adómentesen fizethet ki pénzt.⁶⁰ 2017 óta, egy egyezmény alapján, Liechtenstein megosztja a bankszámla tulajdonos természetes személyek adatait az EU tagállamokkal, ami azonban nem érinti az alapítványokat és trustokat. Azonban ez a rendszer sem tökéletes azok számára, akik el szeretnék rejtetni a pénzüket az adóhatóság elől. 2008-ban például a hercegi család bankjának egyik informatikusa kimásolta a bank ügyfeleinek adatait, és eladta a német hatóságoknak 4,2 millió euróért. Ezeknek az adatoknak köszönhetően derült ki, hogy német pártok, üzletemberek, sportolók, drogsempészek is igénybe veszik a liechtensteini szolgáltatásokat.

8.3.3. ÉSZAK-AMERIKAI SZABADKERESKEDELMI EGYEZMÉNY

1990-es évek elején az Egyesült Államok külön-külön szabadkereskedelmi egyezmény megkötését tervezte Kanadával és Mexikóval, amiből adódott az ötlet, hogy kössenek egy **trilaterális** (háromoldalú) szerződést. Ez lett az Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Egyezmény vagy közismert nevén a **NAFTA** (*North American Free Trade Agreement*), melynek fő céljai közé tartozik a kereskedelem korlátainak felszámolása, az áruk és szolgáltatások határon át történő mozgásának előmozdítása (azaz egy szabadkereskedelmi övezet létrehozása), a befektetési lehetőségek növelése, a szellemi alkotások jogának megfelelő és hatékony védelme, valamint a tagok közötti további együttműködés számára megfelelő keret biztosítása.

Az egyezmény *lex specialis*-nak⁶¹ számít a tagországokban, kivéve a taxatív felsorolt környezetvédelmi egyezményeket. Ami a tárgyi hatályát illeti, a mellékleteiben felsorolt árukra terjed ki, tehát nem minden árucikkre. Biztosítja a nemzeti elbánást ezen áruk tekintetében, és leszögezi, hogy nem szabad emelni a vámokat, vagy újakat bevezetni, és fokozatosan csökkenteni kell azokat. A GATT-hoz hasonlóan tartalmaz nem vámmal kapcsolatos intézkedéseket is, azaz tiltja például a mennyiségi korlátozásokat. Szabályozza az eredet-megjelölés és a vám eljárás kérdését. Bizonyos termékcsoportokkal, mint amilyenek az energia, kőolajszármazékok és a mezőgazdasági termékek külön fejezetekben foglalkozik. Ugyanígy, foglalkozik az árukra vonatkozó szabványokkal, standardokkal, ugyanis ezek potenciálisan kereskedelmet gátló intézkedéseknek minősülhetnek (például, gondoljunk az elektromos csatlakozóaljzatokra: ha a készüléken található csatlakozó ezekkel nem kompatibilis, akkor az adott terméket ezek kicserélése nélkül, azaz plusz költségek nélkül, képtelenség eladni az adott piacon).

A NAFTA külön fejezetben foglalkozik még olyan fontos kérdésekkel is, mint amilyen a közbeszerzés (ahol meghatározott esetekben nemzeti elbánást biztosít a másik tagállam cégei számára), a beruházások kérdése (ahol nemzeti elbánást biztosít), a kisajátítás kérdése, a vitarendezés kérdése, valamint szabályozza a határon átnyúló szolgáltatások nyújtásának szabadságát is, de csak relatív szűk körben, ami például azt jelenti, hogy nincs szabad munkaerő-áramlás a tagországok között.

Nagyon nehéz a **NAFTA hatását** megítélni, mert amióta létrejött már több gazdasági válság is volt, illetve a tagállamok más szabadkereskedelmi szerződéseket is kötöttek. Az azonban tény, hogy a NAFTA-t megelőzően Mexikó erős mezőgazdasággal rendelkezett, míg napjainkban az amerikai multik termékeinek dömpingje miatt nagyon sok farm tönkrement, az ország már nem önellátó. Másrészt pedig, mivel olcsóbb a mexikói munkaerő, alacsonyabbak a környezetvédelmi és egyéb standardok,

⁶⁰ Ospelt and partner 24. old. www.ospelt-law.li/Portals/0/publikationen/Common%20Company%20Forms%20Liechtenstein.pdf

⁶¹ A jog alkalmazása során a *lex specialis* (tehát kifejezetten a tárgyra vonatkozó jogszabály) megelőzi a szintén a tárgyra vonatkozó, de általános szabályt (*lex generalis*). Ez az ún. „*lex specialis derogat legi generali*” elv latinul. Ld. TRÓCSÁNYI-SCHANDA 2014.

ezért az amerikai cégek egy része ide telepítette át a termelést, ami kihatott a munkanélküliség meg növekedésére az elmúlt évtizedekben az Egyesült Államokban. Problémaként említendő még, hogy az amerikai-mexikói határon a szigorú ellenőrzés akadályozza az áruk szabad áramlását. Ugyanakkor, a három gazdaság már túlságosan is össze van fonódva ahhoz, hogy vissza lehessen fordítani az eddig elért integrációt.

Kínai alumínium esete

2016-ban Mexikóban a sivatagban, nem messze az Egyesült Államok határától az amerikaiak felfedeztek egy óriási alumínium lerakatot, egyes becslések szerint a világ alumínium készletének a 6%-át. Az amerikaiak állítása szerint a kínaiak vitték be Mexikóba a fémeket, azzal a céllal, hogy később a NAFTA rendelkezéseit kihasználva (mintha mexikói áru lenne), azt bejuttassák az Egyesült Államokba, ugyanis a közvetlenül Kínából származó alumíniumra magas vámot vetnek ki az amerikai hatóságok. A kínaiak végül kénytelenek voltak az alumíniumot visszaszállítani Vietnámba (azért nem Kínába, mert azzal bevallották volna, hogy onnét származik).⁶²

8.3.4. KARIB-TENGERI KÖZÖSSÉG

A Karib-tengeri Közösség vagy **CARICOM** (*Caribbean Community*) 1973-ban jött létre a Chaguaramasi Szerződéssel, amelyet 2002-ben módosítottak, úgy, hogy az lehetőséget biztosítson a későbbiekben egy egységes piac létrehozásához. A CARICOM-nak tizenöt állandó tagja és öt társult tagja van, amelyek főleg fejlődő karibi-térségi szigetországok, nagyon vegyes lakossággal, nyelvvel és kultúrával, ami a gyakorlatban kihat az integrációs folyamatokra is. A CARICOM négy pilléren nyugszik, melyek a gazdasági integráció, a külpolitikai koordináció, az emberi és szociális fejlődés és a biztonság. A legfontosabb célja az életszínvonal növelése és a gazdaság stabilizálása a tagállamokban.⁶³ Habár a szervezet hivatalos álláspontja az, hogy az egységes piac működik, a tagországok vezetőinek kijelentései ezt sokszor megcáfolják.⁶⁴

A Karibi-térség gazdag halban és kőolajban, valamint a turizmus jelenti a gazdasági húzóágazatot. Ezen kívül, némely tagállam és társult tag még a fent említett Liechtensteinhez hasonlóan off-shore adóparadicsom (Belize, Kajmán-szigetek, stb.).

8.3.5. DÉLKELET-ÁZSIAI NEMZETEK SZÖVETSÉGE

A Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetségét vagy **ASEAN-t** (*Association of Southeast Asian Nations*) 1967-ben hozta létre Indonézia, Malajzia, Fülöp-szigetek, Szingapúr és Thaiföld. Elsősorban politikai oka volt a szervezet létrehozásának, a kommunizmus terjedése ellen akartak közösen fellépni a régióban (amit hivatalosan mindig is tagadtak), valamint a tagállamok közötti békés viszonyokat stabilizálni. A hidegháborút követően szintén politikai okok miatt sikerült fenntartani és bővíteni a szervezetet. Kína regionális hatalmi törekvéseitől tartva a szervezethez csatlakozott Vietnám, Mianmar, Kambodzsa, Brunei és Laosz is, ami azt jelenti, hogy jelenleg tíz tagja van. A szervezet fő céljai között jelölte meg a gazdasági, szociális és kulturális együttműködést, valamint a regionális béke és stabilitás fenntartását. Ezek mellett még más területeken is, mint például az oktatás, műszaki fejlesztés, infrastruktúrafejlesztés sikeresen együttműködnek. Az ASEAN Karta, mely 2008-ban lépett hatályba, célja

⁶² A Chinese billionaire may have hidden 6% of the world's aluminum in the Mexican desert www.businessinsider.com/a-chinese-billionaire-may-have-hidden-6-of-the-worlds-aluminum-in-the-mexican-desert-2016-9

⁶³ Caribbean Community (CARICOM) <https://caricom.org>

⁶⁴ <http://pridenews.ca/2018/02/26/can-caricom-survive-caribbean-single-market-economy-csme/>

az ASEAN Közösség létrehozása, mely három pillérből kéne, hogy álljon: biztonságpolitikai együttműködés, gazdasági közösség, és szociális és kulturális közösség.⁶⁵

Dél-kínai-tenger vita

A Dél-kínai-tenger több szempontból is fontos Kína, valamint a környező országok számára: stratégiai jelentőségű kereskedelmi útvonalak haladnak át rajta, főleg a Kínába tartó nagy mennyiségű kőolajszállítók haladnak el erre, illetve a Kínából árut szállító konténerhajók. Ezen kívül hadászati szempontból is fontos, ugyanis innét könnyebb biztosítani a kijutást a Csendes-óceánra, valamint ellenőrzés alatt lehet tartani a környező országokat. Arról nem is beszélve, hogy a területen kőolaj- és gázlelőhelyek találhatók, valamint halakban gazdag vizek. A Dél-kínai-tenger közepén csak parányi szigetsorok és zátonyok találhatók (Paracel-szigetek, Spratly-szigetek). Néhány éve Kína ezek feltöltésével mesterséges szigeteket hozott létre, amelyeken leszállópályákat és katonai támaszpontokat épített, történelmi jogokra hivatkozva. A környező országok (Tajvan, Vietnám, Fülöp-szigetek, Malajzia, Indonézia, Brunei) ezt megkérdőjelezve, az ENSZ 1982. évi Tengerjogi Egyezményére hivatkozva, azon az állásponton vannak, hogy a partjuktól 200 tengeri mérföldes távolságban a tenger és a zátonyok kizárólagos gazdasági övezetükhöz tartoznak, és, hogy az azon túl lévő tenger nemzetközi vizeknek számít. Mivel Kína hajthatatlan maradt, a Fülöp-szigetek 2013-ban a hágai Állandó Választott Bírósághoz (Permanent Court of Arbitration) fordult, arra hivatkozva, hogy Kína megsértette az 1982. évi ENSZ Tengerjogi Egyezmény rendelkezéseit. Kína nem volt hajlandó részt venni az eljárásban, arra hivatkozva, hogy a bíróságnak a szuverenitását érintő kérdésekben nincs hatásköre eljárni.⁶⁶ Kína egyébként a bilaterális tárgyalások híve, ugyanis ezek által egyszerűbben tud nyomást gyakorolni a katonailag és gazdaságilag is gyengébb szomszédjaira a régióból. Az Állandó Választott Bíróság a Fülöp-szigeteknek adott igazat. Ennek ellenére Kína továbbra is meglehetősen agresszíven terjeszkedik a régióban, ami feltehetően tovább erősíti az ASEAN tagországok együttműködését.

Dél-kínai-tenger vita

Forrás: CIA Central Intelligence Agency

⁶⁵ Association of Southeast Asian Nations (ASEAN) www.asean.org

⁶⁶ *The South China Sea Arbitration* (The Republic of Philippines v. The People's Republic of China), PCA www.pcacases.com/web/view/7

ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK

1. Milyen hátránya lenne az Euró bevezetésének Magyarországon, melynek gazdasága exportorientált?
2. Röviden ismertesse az ICSID előtti választottbíróági eljárás menetét!
3. Röviden ismertesse a GATT 1994 legfontosabb rendelkezéseit és elveit!
4. A dömping-ellenes vámmal kapcsolatban milyen két esetet ismer?
5. Milyen „megoldások” léteznek a WTO tagok közti vitákra?
6. Mi ösztönözte a háború után az Egyesült Államokat az OECD elődjének, az OEEC létrehozására?
7. Milyen integrációs fokozatokon ment keresztül az Európai Unió története során?
8. Milyen problémák merülhetnek fel a CETA kapcsán?
9. Melyek a legnagyobb kihívások a NAFTA mint szabadkereskedelmi övezet számára?
10. Mi ösztönözte a délkelet-ázsiai nemzeteket az ASEAN létrehozására?

AJÁNLOTT IRODALOM

- BLAHÓ András – PRANDLER Árpád: Nemzetközi szervezetek és intézmények, Akadémiai Kiadó, 2014.
- KENDE Tamás – NAGY Boldizsár – SONNEVEND Pál – VALKI László: Nemzetközi jog (29. fejezet), Wolters Kluwer, 2014.
- MAVROIDIS, Petros C.: From GATT to the WTO, in: The Regulation of International Trade : GATT. 1:1-72; Cambridge: The MIT Press, 2016.
- MAVROIDIS, Petros C.: The Regulation of International Trade: GATT, The MIT Press, 2016.
- M.A. van Meerhaeghe International Economic Institutions, Springer Science & Business Media, 1998.
- International economic cooperation among nations: GATT to WTO, [New York, NY]: Atma Global, Alexander Street Press, 2014.
- PARRA, Antonio R.: The history of ICSID, Oxford University Press, 2012.
- WOODS, Ngaire: Reforming the IMF and World Bank, In: The Globalizers: The IMF, the World Bank, and Their Borrowers. 179-214; Ithaca: Cornell University Press, 2014.
- YAGO, Kazuhiko – ITOH, Masanao (ed.): History of the IMF: Organization, Policy, and Market, Springer eBooks; Tokyo : Springer Japan, 2015.
- SZALAI Anikó: Introduction to the Law of International Organizations, Szeged, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2014.